

ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА 1917–1945 РОКІВ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

PEDAGOGICAL PRESS OF 1917–1945 YEARS IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PEDAGOGY

Стаття присвячена аналізу результатів трансформації педагогічної журналістики, який видається натеper важливим з багатьох причин. Стверджується, що одна з них полягає в тому, що збереження і розвиток нормативного функціонального комплексу педагогічної журналістики забезпечує продуктивність дій влади, ефективність держави, соціальних інститутів, безпосереднім чином впливаючи на стан суспільства, його самопочуття. При цьому трансформація узвичасної соціальної функції призводить до напруги в суспільстві. Натомість остання призводить до проблем із самоідентифікацією громадянина, створюючи розшарування суспільства й відокремлення одних його груп від інших. Окреслено, що для педагогічної преси характерний певний рівень націєтворчості, адже її матеріали слугують для формування нового представника українського етносу.

Ключові слова: педагогічна журналістика, українська педагогічна преса, український етнос, соціальна ідентичність, націєтворчість педагогічної науки, функціональний комплекс журналістики.

Стаття посвящена аналізу результатів трансформації педагогічної журналістики, который представляется сегодня важным по многим причинам. Утверждается, что одна из них заключается в том, что сохранение и развитие нормативного функционального комплекса педагогической журналистики обеспечивает производительность действий власти, эффективность государства, социальных институтов, непосредственным образом влияя на состояние общества, его самочувствие.

Акцентируется внимание на том, что выпадение из функционального комплекса любой привычной для общества функции порождает социальное напряжение, создает проблему социальной идентичности, вызывая ряд флуктуаций положенного смысла. Очерчено, что для педагогической прессы характерен определённый уровень нациетворения, ведь ее материалы служат для формирования нового представителя украинского этноса.

Ключевые слова: педагогическая журналистика, украинская педагогическая пресса, украинский этнос, социальная идентичность, нациетворение педагогической науки, функциональный комплекс журналистики.

The article is devoted to the analysis of the results of the transformation of pedagogical journalism, which seems important today for many reasons. It is argued that one of them is that the preservation and development of the normative functional complex of pedagogical journalism ensures the productivity of government actions, the efficiency of the state, social institutions, directly affecting the state of society and its well-being. The attention is focused on the fact that falling out of the functional complex of any function familiar to society creates social tension, creates a problem of social identity, causing a number of fluctuations of the intended meaning. It is outlined that a certain level of national development is characteristic of the pedagogical press, because its materials serve to form a new representative of the Ukrainian ethnos.

Key words: pedagogical journalism, Ukrainian pedagogical press, Ukrainian ethnos, social identity, national pedagogical science, functional complex of journalism.

УДК 02:37(091)(477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.47>

Дроншкевич О.В.,
науковий співробітник відділу наукової організації та зберігання фонду
Державної науково-педагогічної
бібліотеки імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

1917 рік став каталізатором розвитку друку і преси: це і політика, і бізнес, і прості людські емоції, і прогрес, і професійне зростання тощо. В Україні, як і по всій Європі, педагогічна публіцистика стала дієвим засобом нагнітання напруженості. Головними темами протягом усього 1917 залишалися питання війни і миру, власності на землю і засоби виробництва. Стилiстика ж публікацій перебувала в постійній динаміці, що залежала від загострень політичної боротьби, розстановки сил і змін внутрішньополітичної обстановки в цілому. Стилi перiодичної полеміки після серйозних змін внутрішньополітичної обстановки змінювався не на краще: від загальної радості з приводу повалення самодержавства – до вимог розправи з політичними противниками на підставі нібито «зради інтересів батьківщини і свободи» (такі звинувачення висувалися не тільки на адресу більшовиків).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі аналізу рівня розробленості зазначеної проблематики автор спирався на дослідження

Є.В. Ахмадуліна, Л.Д. Березівської, О.Ю. Бикова, О.Л. Вартанової, І.М. Дзялошинського, Я.Н. Засурського, Г.В. Жиркова, Г.В. Іващенко, М.М. Ковальової, С.Г. Корконосенко, С.В. Картунова, Б.М. Лозовського, В.П. Мансурової, Л.К. Мертона, Т.В. Науменко, В.Ф. Олешко, Є.П. Прохорова, Л.Г. Світiч, О.М. Соколової, А.М. Сосновської, В.В. Уцьонової, І.Д. Фомiчевої та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз результатів трансформації педагогічної журналістики видається натеper важливим з багатьох причин. Одна з них полягає в тому, що збереження і розвиток нормативного функціонального комплексу журналістики забезпечує продуктивність дій влади, ефективність держави, соціальних інститутів, безпосереднім чином впливаючи на стан суспільства, його самопочуття. Випадання із функціонального комплексу будь-якої звичної для суспільства функції породжує соціальну напругу, створює проблему

соціальної ідентичності. Так, для педагогічної преси характерний певний рівень націєтворчості, адже її матеріали слугують для формування нового представника українського етносу.

Мета статті. Об'єктом дослідження є галузь педагогічних ЗМІ 1917–1945 років як система, що складається із сукупності мас-медіа, що є організаційною основою інституту журналістики. Предметом дослідження є журналістика як соціальний інститут, що функціонує на базі галузі ЗМІ та виникла в результаті трансформації педагогічної преси.

Виклад основного матеріалу. Про педагогічні журнали можна і потрібно писати наукові дослідження на різні теми, бо вони є невіддільною частиною української педагогічної науки, її історії та розвитку. Часописи містять багатющі матеріали з історії школи і освіти нашої країни. Провідні педагогічні журнали в Україні, створені суспільно-педагогічною думкою минулого часу, ставали провідниками багатьох прогресивних тенденцій у справі виховання і освіти молодих поколінь. Таким чином, науково-педагогічні журнали – це не тільки багате минуле педагогічної культури, вони – жива сучасність, оскільки висвітлювали питання, актуальні і для нашого часу.

У ХХ столітті перелік педагогічних журналів поповнюється новими значимими часописами: «Вільне виховання» (1907), «Педагогічний огляд» (1912) і «Педагогічний вісник» Московського навчального округу (1911). З 1911 року стала видаватися щотижнева популярна серед учителів педагогічна газета «Школа і життя» під ред. Г.О. Фальборка.

Зупинимося коротко на характеристиці окремих журналів, а потім на тих питаннях, які з найбільшою повнотою висвітлювалися в журнальному друці і які становлять інтерес та значення в наш час.

Журнал «Вільна українська школа», 1917–1919(20)

Почнемо огляд з найстарішого періодичного видання – «Вільна українська школа», який видавався за такою програмою: а) офіційний відділ (накази Генерального Секретаріату, Міністерства тощо); б) найновіші течії в європейській педагогіці в контексті розбудови нової української школи; в) власне організація нової школи (вчитель, учні, батьки, оточення, дисципліна тощо); г) дошкільне виховання; ґ) початкова школа (програми, методичні вказівки тощо); д) середня школа (методика викладання предметів, українознавство тощо); е) вища школа; є) позашкільна освіта; ж) підвищення професійної компетентності вчителів [1].

Зокрема, в журналі порушувались питання розвитку української школи, особливостей її націоналізації (стаття Софії Русової «Націоналізація школи» [10]). Також окремо розглядалися питання профспілкової діяльності в педагогічній галузі (репрезентація рішень установчих зборів

Спілки Вчителів і діячів народної освіти) [11; 12]. Окремо виділявся цикл публікацій, пов'язаних з підвищенням професійної компетентності вчителів (висвітлювалися особливості організації вчительських курсів, з'їздів тощо), зокрема питання: організації нової школи; українізації школи; адміністрації школи; педагогічної компетентності; підручникотворення; порядок звільнення вчителів; умови їхнього проживання тощо. Також серію статей було присвячено побутуванню окремих гімназій та їхньому передовому педагогічному досвіду [5; 8].

Як бачимо, програма журналу містила весь спектр педагогічних проблем, охоплюючи всі ланки освітнього процесу, аж до підвищення професійної компетентності. Так, закономірно, що значне місце займали статті з педагогіки і дидактики як допоміжних наук стосовно педагогіки. В останні роки видання дещо похвалювалося. Були надруковані статті на деякі актуальні теми про завдання педагогіки, трудове виховання, оцінку знань, підготовку вчителів початкової та середньої шкіл.

Журнал «Пролетарська освіта», 1920–1921

Мета журналу – теоретичні й практичні питання освіти та її організації, інформація та ознайомлення широких кіл населення Київської губернії з програмою і роботою ПрофСпілки і ГубНарОсвіти. У журналі широко висвітлювалися як дидактико-методологічні, так і нагальні соціально-культурні питання життя пролетарської школи, проте наскрізними проходили цікаві для нас проблеми бібліотек.

Так, у журналі були присутні такі розділи: а) освіта; б) мистецтво; в) професійний рух; г) нормативно-правова база; ґ) соціальна освіта; д) інструкція з організації «Просвіти»; є) резолюції з бібліотечної секції; ж) інструкція для організації сільської пересувної бібліотеки; з) інструкція для губерніяльної сітки загально-освітніх бібліотек-читалень; и) організація Волосної Центральної філіальної дитячої бібліотеки-читальні; і) інструкція Повітбібсекціям; й) плани будови бібліотечної сітки; й) бібліографія.

Вищезазначене засвідчує комплексний характер охоплення освітнього процесу періодичним виданням: окрім звичного для нас спектра (нормативно-правова база, цикл з підвищення кваліфікації, методичних матеріалів тощо), журнал висвітлював також проблеми позашкільної освіти, які органічно впліталися в питання розвитку бібліотечної мережі [6]. При цьому зміст журналу складено було як велику цікаву програму: оригінальні статті іноземних і вітчизняних авторів, нариси і спогади зі шкільного життя, педагогічний літопис за кордоном і в СНД, опис різних педагогічних казусів, у тому числі і курйозних, дискусії на злободенні питання, критика і бібліографія [13].

Журнал «Освіта Донбаса» (рос. «Просвещение Донбасса»), 1922–1930

Мета журналу – висвітлення роботи з реформування системи середньої освіти на теренах Донбасу. У журналі розглядаються такі теми: особливості просвітницької роботи, літня робота в школі, методика викладання праці, професійна компетентність педагога. Виокремлені питання організації педагогічної діяльності, а також взаємодії педагогічних працівників між собою, особливості координації такої діяльності. порушуються проблеми соціального виховання, соціалізації дитини у школі. Окремо журналом виділено серію публікацій про навчально-методичний супровід освітнього процесу, зокрема мовиться й про курси з підвищення кваліфікації.

Таким чином, ми можемо бачити, що у журналі разом з питаннями дидактики та методології викладання, розробкою наглядних препаратів тощо широко висвітлювалися адміністративно-організаційні питання, питання культурного життя [2; 4]. Саме тому він був одним з кращих науково-педагогічних журналів, який видавався органом Донецького Губернського відділу народної освіти. У 1925 році був перейменований на «Радянську школу».

Також не оминув журнал таких злободенних педагогічних проблем, як: особливості побудови навчального плану; історія розвитку окремих повітів; питання антирелігійної пропаганди; методика викладання предметів; основні моменти методичного супроводу, педагогічної консультації; позашкільна робота та її синхронізація з освітнім процесом у школі; особливості краєзнавчої роботи з учнями різних класів; специфіка організації педагогічних музеїв тощо.

Журнал «Радянська школа» звертав увагу на повсякденну, рутинну роботу освітньої системи і був не стільки теоретичним, скільки практичним джерелом корисної інформації для педагогів. Але разом з тим і важливі питання соціально-політичного життя не пройшли поза увагою редакції журналу. Він займав особливу позицію серед інших журналів суспільно-педагогічного спрямування. Він був провідником принципів виховання, заснованого на задоволенні вільних запитів дітей та юнацтва і на продуктивній праці як необхідної основи життя.

Журнал «Робітнича освіта», 1927–1932

Гарне враження справляє журнал «Робітнича освіта» як своїм змістом, так і великою культурою оформлення. На сторінках журналу давав серйозні компактні статті загальнопедагогічного і методичного характеру, критичні рецензії і бібліографічні замітки, хроніку шкільного життя в країні і за кордоном і, нарешті, матеріал зі шкільної практики [3].

Так, у журналі були окреслені питання виробничого навчання в контексті різноманітних навчальних шкільних предметів, при цьому осно-

вний акцент авторами журналу робився саме на емпіричній складовій частині його діяльності. Зокрема, журнал «Робітнича освіта» репрезентував особливості фабрично-заводського учнівства, проблеми методичної роботи в галузі масової професійної освіти; окреслював питання вечірньої робочої освіти, особливості керування практичною роботою учнів; представляв місце учнів у методичній роботі школи (на прикладі залізничної галузі) [7]. Побутування професійно-технічної освіти – наскрізна тема періодичного видання, також окремо були виділені авторами питання підручникотворення, зокрема зарубіжний досвід (німецький). Акцентовано увагу у виданні на методичній роботі та її організації, а також питаннях суспільствознавства та його зв'язку з професійно-технічною освітою [9].

Висновки. Як видно з проведеного дослідження, науково-педагогічні журнали розробляли різноманітні питання педагогічної теорії і практики. У вирішенні цих питань журнали спиралися на педагогічну спадщину великих педагогів і філософів: М.І. Пирогова, Л.Н. Толстого, К.Д. Ушинського, О.М. Острогорського, В.П. Острогорського, М.Ф. Бунакова, В.П. Вахтерова та інших, котрі брали активну участь у педагогічних журналах. Поряд з окремими конкретними питаннями виховання журналі висвітлювали і найважливіші проблеми педагогіки як науки – цілі і принципи педагогіки, зв'язок її з філософією і психологією, складники виховання, методи навчання дітей та інших.

Вищезазначене дає змогу постулювати провідну роль періодичних фахових видань у розвитку українського освітнього процесу, зокрема розбудови нової української школи, підвалини якої закладалися класиками української педагогічної науки у їхній авторській діяльності у названих виданнях. Існування фахової періодики стало передумовою поступального руху української освіти до європейських ідеалів виховання й плекання національної освіти.

При цьому перспективу роботи вбачаємо у ґрунтовному аналізі статей, який має стати предметом особливого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березівська Л.Д. Постаті діячів освіти Української революції на шпальтах журналу «Вільна українська школа» (1917–1920). Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек»: електронний ресурс. НБУВ: сайт. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1160> (дата звернення: 14.05.19).
2. Васильківський М. Програма української мови в школах ФЗУ. *Робітнича освіта*. 1927. № 1. С. 49–63.
3. Гольшев А. Переход на местные средства и советское просвещение. *Просвещение Донбасса*. 1922. № 3. С. 1–4.

4. Гордон И. Перспективы производственного обучения. *Робітнича освіта*. 1927. № 1. С. 26–31.
5. Дорошкевич Ол. Історія української літератури на вчительських курсах. *Вільна українська школа*. 1917. № 1. С. 19–29.
6. Иванченко Е. Биологическая основа социального воспитания. *Пролетарська освіта*. 1921. № 1/3. С. 7–11.
7. Кобалевський А. О клубных работах в трудовой школе. *Просвещение Донбасса*. 1922. № 4. С. 27–29.
8. Нова школа в Українській Республіці. *Вільна українська школа*. 1917. № 3/4. С. 129–130.
9. Равич-Щербо Е. Новый этап просветительной работы. *Просвещение Донбасса*. 1922. № 1/2. С. 2–4
10. Русова С. Націоналізація школи. *Вільна українська школа*. 1917. № 1. С. 3–7.
11. Сущицький Ф. Про вищі українські школи на Україні. *Вільна українська школа*. 1917. № 2. С. 108–109.
12. Черкасенко С. Статут Всеукраїнської Спілки Вчителів і діячів народної освіти, ухвалений установчими зборами Спілки. *Вільна українська школа*. 1917. № 1. С. 13–19.
13. Шмидт О.Ю. Роль и значение профессионального образования на переходе к социализму. Тезисы Главпрофобра. *Пролетарська освіта*. 1921. № 1/3. С. 28–29.